Јукио Мишима:

МОРЕ И ВЕЧЕРЊА РУМЕН

(*Књижевна реч*, бр. 434, 10.3.1994; *Сакура*, бр. 3/1995)

То је било у позно лето, девете године Бунеија. Из разлога који ће се показати доцније, додајем да је девета година Бунеија уствари 1272. година по западном календару.

Стари црквењак и један дечак пењу се уз брдо Шôђогатаке, које се уздиже на самом залеђу храма Кенћоји у Камакури.[1] Црквењак воли да се пред залазак испне на Шођогатаке, па и лети завршава чишћење храма за дневног сунца ако дан обећава лепу румен.

А дечака он често води на врх Шођогатакеа, јер осећа сажаљење према њему. Деца што долазе да се играју око храма не примају тог дечака у друштво, зато што је глувонем.

Црквењаково име је Анри. Није толико висок, али има изразито бистре модре очи. Крупан нос, очи дубоко усађене, ликом се већ на први поглед разликује од осталих људи. Отуда га несташна сеоска деца иза леђа обично зову „тенгу“,[2] а не Анри.

Говор му није нимало необичан. Нема ни приметан страни нагласак. Има већ двадесет и неколико година откако је Анрија овде довео даикаку зенђи Ранкеи Дôрју,[3] који је основао овај храм.

Под косим летњим зрацима ћувици заклањају сунце, па се око Шôдоа[4] већ пружају сенке. Главна капија[5] уздиже се баш као да одваја сенку од светлости. Време је да по целом простору под храмом, обраслом многим дрвећем, сенке нагло почну да се издужују. Али западна падина Шођогатакеа, којом се пењу Анри и дечак, купа се у још несмалаксалој светлости и брдо ври од дозивања зрикаваца. Поред стрме стазе, у дубокој трави, већ се расцветало неколико свеже црвених круница *манђушаге*,[6] наговештавајући јесен.

Стигавши на врх, њих двојица не обрисаше зној, већ пустише да га суши лагани планински ветар, који је пријатно освежавао кожу.

Као на длану види се мноштво кровова Кенћођија: саираи ин, дôкеи ин, мјôко ин, хôђу ин, тенген ин, рјухо ин.[7] И одавде се примећује млад кинески храст како поред главне капије сакупља познолетњу светлост. Његову је младицу донео Даикаку зенђи из своје отаџбине, земље Сунг.[8]

---

[1] Камакура је центар малог приморског округа на брежуљкастом подручју недалеко од Јокохаме, некад престоница Јапана.

[2] *Тенгу* – један од многобројних демона за које се верује да обитавају по планинама и шумама; обично се описује као припрости човек подужег носа, с великом лепезом помоћу које лети.

[3] *Зенђи* је висока свештена титула. *Ранкеи Дôрју* историјска је личност (у изворном, кинеском изговору приближно *Ланси Долунг*). Посмртно му је додељено звање *даикаку*, што казује да је постигао врхунско духовно стање *сатори* – крајњи циљ медитације у зен будизму.

[4] *Шôдо* је име зграде храма Кенћођи која служи за молитву.

[5] На прилазном путу ниже будистичког храма налази се *санмон*, по облику џиновска капија, али по функцији више као какав славолук, јер није део никаквог зида, нити ограде; тако исто ни простор на којем су размештене зграде храма (јап. *кеидаи*) није *двориште*, јер се између светилишта и околне природе не поставља никаква граница.

[6] Овај ендемски, јаркоцрвени дивљи цвет сличан љиљану (лат. Lycoris radiata), расте на сеновитим местима и цвета у доба јесење равнодневице, о задушницама; отуда му и друго име *хиганбана* (< *хиган = задушнице*), а његово присуство, које дира у слојеве митске свести, разјашњава се у даљем току приче.

[7] Називи помоћних зграда у склопу храма.

[8] Кина, према имену династије која је владала од 960. до 1279. године.

На падини Шођогатакеа, стрмо испод њих, види се кров Окуно ина,[9] а још ниже уздиже се звонара. Испод зенђијеве пећине за медитацију трешњев гај, који се у време цветања претвара у море бехара, пружа хлад од својих раскошних листова. У подножју, језерце Даикаку одаје свој положај тупим одблеском кроз крошње дрвећа.

Ти призори нису оно што Анри посматра.

То је море, које изгледа као једна линија, трепереће иза усталасалих брежуљака и продола Камакуре. У току лета одавде се види како сунце залази код рта Инамурагасаки.

На месту где се спаја небо с тамним плаветнилом хоризонта, мирује колебљива ниска гомиластих облака. Она се не креће, али облаци веома тихо, као кад се разавијају и отварају левчићи ладолежа,[10] мало помало мењају облике. Изнад тога је мало избледело али лепо плаво небо, па је још рано да облаци заруде, већ се у благим потезима унутарње светлости сенче нежним руменилом шљиве.

Призор је управо такав као да се лето и јесен боре на небу. Јер, високо изнад хоризонта, долазећи с бока, слојевити облаци[11] почињу да се шире. Ти облаци се уредно разастиру над бројним удољицама Камакуре у нежне, ситне пеге.

„О, као да су стадо оваца!“ – рече Анри храпавим, остарелим гласом. Али глувонеми дечак, седећи на оближњем камену, само управи поглед ка црквењаку. То је исто као да црквењак разговара сам са собом.

Дечак уопште не чује и његово срце ништа не схвата. Само му је поглед тако јасан као да се у њему, директно с бистрих плавих очију, може огледати и све оно што би Анри хтео да каже, а не само оно што говори.

Зато Анри говори као да прича дечаку. Тај језик није јапански, којим он иначе влада и којим обично говори. То је француски, помешан с дијалектом средишње планинске области, где му је родно место. Да ово чују несташна деца, видела би да тај језик с више вокала, течнији и гргољивији, не приличи тенгуу.

Још једном, с уздахом, Анри овако рече:

„Ах, као да је стадо оваца! Шта ли је било с оним драгим јагањцима из Севена? Они су добили децу, унуке, праунуке, и временом помрли.“

Сео је на једну стену, заузевши место где летња трава не заклања далеки лик мора.

Зрикавци се промукло чују на целој површини брда.

Анри окрете своје бистре плаве очи према дечаку и проговори:

„Ма шта да кажем, ти не би разумео. Али ти ћеш веровати у оно што говорим, за разлику од оних људи из села. Баш ћу да причам. Прича је сигурно и теби неуверљива, али ме слушај. Сем тебе нема никога ко би прихватио моју причу као стварну.“

Анри је причао тешко и испрекидано. Када би прича застала, чинио је чудне, необичне покрете. Изгледало је као да он тим покретима подстиче и дозива причу.

---

[9] Име зграде у којој се чува прах ктитора овог будистичког храма. Велелепни *Кенћођи* подигао је *Хôђо Токијори*, најмоћнији великаш у Јапану средином 13. века.

[10] *Јýгао*, такође ендемска врста нежног ладолежа (лат. Lagenria siceraria var. Hispidae), чији се цветови отварају по заласку сунца.

[11] Мрешкави, слојевити облаци (стратуси) јављају се тек у јесен, за разлику од гомиластих (кумулуса), који су карактеристични за летње небо.

„Давно, кад сам био твојих година – не, још млађи – био сам севенски пастир. Севени су лепо француско средњогорје, крај јужно од планине Пила, у поседу грофа Тулуза. Нећеш разумети кад ја овако говорим. Људи ове земље не знају чак ни име моје отаџбине.

То се збило у 1212. години, баш у време када је свето место изнова отето, мада га је пета по реду крсташка војска једном већ била повратила. Французи су утонули у тугу и жене су изнова обукле црнину.

Једне вечери у сутон, дотеравши стадо оваца с испаше, пошао сам узбрдо. Небо се било разбистрило на неки чудноват начин. Пас који је ишао уза ме потмуло је зарежао, подвукао реп, и чинило се да ће се сакрити иза мене.

Угледао сам Христа одевеног у белу, сјајну ризу, како силази и долази према мени. Имао је осмех дубоког милосрђа и носио исту онакву браду као што се често виђа на сликама. Ја падох ничице. Сигуран сам да је Господ испруженом руком додирнуо моју косу и рекао:

’Ти си онај који ће повратити Јерусалим, Анри. Ви, децо, преотећете Јерусалим од турских неверника. Сакупићеш доста другова и отићи у Марсеј. Вода Средоземног мора расклопиће се и водити вас у свето место.‘

Нема сумње да сам дотле слушао. Затим сам неко време лежао у несвести. Пробудио ме је пас лижући ми лице и ја га, освешћен, спазих како се забринуто надноси нада мном у бледој вечери. Цело тело било ми је обливено зној ем.

И када сам се вратио, никоме нисам причао о томе. Мислио сам нико ми неће веровати.

Четири-пет дана касније, освануо је кишовит дан. Ја сам био câм у колиби. У вечери бледој као и ономад, неко покуца на врата. Када сам изашао да погледам, тамо је стајао неки старац намерник. Просио је хлеба. Нетремице се загледах у придошлицу. Био је права носа, зарастао у белу браду и величанственог израза лица, на којем су се нарочито истицале сјајне, дубоко усађене и застрашујуће бистре очи. Пошто је падала киша, рекао сам: ’Изволите у кућу!‘ Али, одговора није било. Гледам, хаљина му није нимало мокра, мада је дошао по киши.

Захватио ме је неки тајанствени страх да нисам могао прозборити. Старац је захвалио за хлеб и пошао. Чуо сам још само како ми је, пошавши, чистим гласом рекао на уво: ’Зар си заборавио ондашње пророчанство? Зашто оклеваш!? Ти си човек послан од Бога!‘

Појурио бих за њим, али около се беше сасвим смрачило, киша се спустила у густим млазевима и старчева прилика није се више видела. Јагањци су се сабијали једно уз друго и у киши се чуло само њихово узнемирено блејање.

Те вечери нисам могао да заспим.

Најзад, сутрадан, када сам изишао на пашњак, нисам више могао да издржим и испричао сам свом најбољем другу, пастиру и вршњаку, шта ми се десило. Чим је чуо причу, побожни дечак дрхтећи клекну на цветове детелине и стаде ми се молити.

Није прошло ни десет дана, а око мене се окупише пастири из околине. Мада никако нисам био неки разметљив дечак, сви су од своје воље постали моји ученици.

Убрзо потом прочу се да се недалеко од мога села појавио осмогодишњи пророк. Кажу да тај мали пророк поучава и чини чуда. Чак је пукао глас да су се отвориле очи једној слепој девојци, када их је додирнуо руком.

Пођох тамо с ученицима. Пророк се играо међу осталом децом, звонко се смејући. Дошавши преда њ, клекнуо сам. Испричао сам све редом о пророчанству.

Дете је имало тен као млеко и кроз златне увојке пале на чело провиделе су се плаве вене. Када сам клекнуо, осмех му ишчезну с лица и два-три пута му задрхташе углови усана. Али оно не гледа у мене. Блуди ка хоризонту низ усталасале пашњаке.

Стога и сам окренух поглед на ту страну. Тамо је стајало прилично високо, старо стабло маслине. Светлост се цедила кроз грање, а гранчице и лишће изгледали су као осветљени изнутра. Дунуо је ветар. Дете свечано додирну моје раме и показа у том правцу. Тога трена ја сам могао јасно да видим многобројне анђеле како се комешају у врху крошње, машући сјајним, златастим крилима.

’Иди на исток. Иди само на исток. Зато треба да одеш у Марсеј, као што је пророковано.‘ Тако рече дете свечаним гласом, сасвим различитим од малопређашњег.

И тако се глас ширио. У разним крајевима Француске, једна за другом, дешавале су се сличне ствари. Деца изгинулих крсташа једнога дана напустише домове односећи очинске мачеве. У неком месту опет, дете што се до тада играло крај водоскока изненадно је побацало играчке и, узевши од слушкиње комадић хлеба, отишло. Када га је мајка стигла и стала грдити, није се обазирало, рекавши само: ’Идем у Марсеј.‘

Деца из једног села искрадоше се из кревета још пре свитања, искупише се на тргу и, певајући црквене химне, отпутоваше незнано куда. Када су се одрасли пробудили, из села беше нестало свако дете које се могло назвати дететом, осим деце која су тако мала да не могу ни ходати.

Онда када сам се с мноштвом другова најзад стао спремати за полазак пут Марсеја, дођоше моји родитељи да би ме одвратили и, плачући, укорише ме због непромишљености. Али моји многобројни ученици отераше ове неверне родитеље. Било је најмање стотину деце која су путовала са мном. Из разних крајева Француске, Немачке, хиљадама деце учествовало је у овом крсташком походу.

Пут није био лак. Није прошло ни пола дана, а најмањи и најслабији су пали. Сахрањивали смо тела и плакали, подижући мале дрвене крстаче.

Чули смо да је једна друга група од стотињак деце забасала у крај где је владала куга и била покошена до последњег. У мојој групи једна је девојчица од превелике исцрпености чак мало пореметила памећу, бацила се с литице и погинула. Што је чудно, свој деци која су умирала, без изузетка, на самрти се приказивало свето место. То вероватно није данашње, опустошено свето место, већ визија плодне пољане под љиљанима и медом. Ово смо дознали из приповедања умирућих, а и када нису причали очи су им биле опчињене као пред неком великом светлошћу.

Најзад смо стигли у Марсеј.

Ту смо затекли неколико десетина дечака и девојчица. Мислили су да ће се воде мора расклопити када ми стигнемо. Сад нас је било већ трећина од укупног броја.

Отишао сам у пристаниште окружен децом зажарених образа. Над луком се уздизало мноштво катарки и морнари су нас радознало гледали. Стадох се молити на гату. Море се, устрељено сунчевим стрелама, заслепљујуће пресијавало. Ја сам се дуго молио. Море је изгледало масивно као и обично и таласи су се потпуно безбрижно љескали и сакупљали уз обалу.

Али, ми нисмо одустајали. Свакако Господ чека да се нађемо сви на окупу.

Мало помало деца су пристизала. Сва су била исцрпена, а било их је и тешко болесних. Више дана чекали смо узалуд. Море се није отворило.

Тада нам је пришао неки човек који је изгледао јако побожан и понудио прилог. Поврх тога, скрушено је рекао да жели да га почаствујемо тиме што ће нас својом лађом одвести до Јерусалима. Половина се поколебала, а половина, укључујући мене, одлучно се попела на брод.

Брод није пошао ка светом граду, већ је окренуо прамац према југу и стигао у египатску Александрију. Тамо, на пијаци робова, ми смо сви до последњег били продати.“

Анри је заћутао за неколико тренутака. Очевидно је да се опет сетио ондашњег свог огорчења.

Небом се већ било почело ширити величанствено руменило позног лета. Слојевити облаци постајаху веома румени, а било их је који су изгледали као црвени и жути, положени тракасти барјаци. Изнад самога мора небо добива лик узбуктале пећи. Чак и зеленило околног растиња блиста и постаје изразито јасно под небеским пламеновима.

Анријеве речи упућују се право к вечерњој румени, као да су њој самој изговорене. У његовим очима промичу ствари и лица људи родног краја у пламену запаљенога мора. Види се и његов лик док је био дечак. Ту су и ликови другова пастира. За врелих летњих дана, када би се обнажили свукавши с једног рамена грубу одећу, на белим прсима виделе су се ружичасте дечачке сисе. У потоњој светлости заласка, над морем масовно израњају ликови побијених и помрлих младих крсташких ратника. Иако их не носе, од румене вечерње светлости која се расипа по злаћаној и смеђој коси, чини се да на главама имају пламене кациге.

Преживели дечаци, пак, растурише се на све стране. У току дугог робовања Анри ниједном није наишао на познато лице. Ни Јерусалим није никада обишао, ма колико да је чезнуо за тим.

Анри је постао роб персијског трговца. Препродан, нашао се у Индији. Тамо је чуо вести о најезди на запад под Батуом, Темуџиновим унуком.[12] Плакао је мислећи на недаће у којима се налази домовина.

У то време Даикаку зенђи је био у Индији, где је студирао будизам. Једном приликом, зенђи је својим утицајем постигао да Анри буде ослобођен. Да би то узвратио, Анри је почео да се носи мишљу да целог живота служи зенђију. Допратио га је у отаџбину и када је, доцније, чуо да ће учитељ прећи у Јапан, замолио је за допуштење и дошао у Јапан с њим.

Сада је у Анријевој души спокој. Давно је напустио празне наде за повратак у своју земљу и решио је да сахрани кости у јапанском тлу. Помно слуша учитељеве речи и стога не сања узалудно о оном свету, нити жуди за непознатим земљама. Али ипак, када се небо обоји вечерњом румени и кад се море засија као јаркоцрвена линија, ноге му саме закораче и просто морају да се крећу ка врху Шођогатакеа.

Гледа вечерњу румен. Гледа бљескање мора. Анри тада не може да се не присећа недокучивих појава које су на почетку живота – сигуран је у то – обузимале његово тело. Она знамења, она жудња за тајанствима, страна сила која је њих гонила ка Марсеју – то чудо саме ствари не може а да, напокон, још једном не потврди. И тако, оно о чему на крају мисли – то је о мору које се није отворило, него се љескало у смиреним таласима док се молио на марсејском гату, окружен многобројном децом.

Анри не може да се сети када је изгубио своју веру. Само, оно чега се и сада живописно сећа, јесте недокучива појава мора које блиста у предвечерју, не

[12] Принц Бату, унук славног кана Џингиса (Темуџина), водио је монголску војску током најезде на Запад 1235–1241.

отварајући се, ма колико да се он молио – та чињеница, што је необјашњивија од визије чуда... Без икаквог чуђења душа дечака прихватила је приказање Христово, а у једноме се часу обрела пред лицем мора у вечерњој румени, које никако да се отвори – тог чуда...

Анри гледа далеку линију мора код рта Инамурагасаки. Изгубивши своју веру, Анри сада више не очекује да ће се то море расклопити. Али мистерија у коју ни дан-данас не може да проникне, мистерија ондашњег неочекиваног слома, вреба кроз црвено треперење мора које се није отворило.

Ако би се у Анријевом животу море уопште и раздвојило онда је то, вероватно, могло бити само *онога* тренутка. Чудно ... море је остало да гори вечерњом румени чак и у таквом тренутку, ширећи се ћутке.

Стари црквењак већ више не говори, само стоји. Вечерња румен просула се на разбарушену седу косу и у бистре, плаве очи унела по једну црвену тачку.

Сунце седа негде код рта Инамурагасаки обојеног бојама позног лета. Морем као да је потекла крв.

Анри се сећа давних времена. Сећа се људи и лика завичаја. Међутим, он више и не жели да се врати. Те ствари – Севен, овце и домовина – ишчезле су у вечерњој румени мора. У тренутку када се оно море није раздвојило, те су се ствари све до једне изгубиле.

Али Анри не одваја очи од слике у којој се боја вечерње румени из минута у минут мења и, сагарајући полагано, постаје пепео.

Обриси чворова и крвоток листова на дрвећу постају јаснији, као да пркосе сенкама што већ наваљују на растиње Шођогатакеа. Од мноштва кровова неки су већ тонули у сумрак.

Сенке се прикрадају око Анријевих ногу и над главом се боја неба неосетно изгубила прелазећи у сивкасто-тамноплаву. Мада је остало још треперења на уском појасу мора, то је само огледање златне и црвене светлости што избија у тракама стиснутим на сумрачном небу.

Тог часа зачу се дубоки одјек звона који као да је допирао испод самих Анријевих ногу, с места где он стоји, опуштен. То је забрујао први ударац из звонаре на падини брега.[13] Звук звона подиже растегнуте таласе и, силно подрхтавајући, креће се просто као да потискује и на свестране размиче таму што се пење из подножја. Више него што оглашава доба дана, то тешко њихање звука у магновењу растапа време и преноси га у дубину искони.

Анри слуша не отварајући очи. Када је прогледао, тело му је већ било утонуло у сумрак, а далека, сивкастобела линија мора једва се назирала. Вечерња румен потпуно је ишчезла.

Када се Анри окренуо да би позвао дечака да се врате у храм, видео је да овај спава, наслонивши главу на колена, која је обгрлио обема рукама.

С јапанског превели:
Хиројасу Хонда и Српко Лештарић

[13] Услед специфичне конструкције будистичког звона његов се звук, у складу с разликом у начину испољавања духовности, веома разликује од звоњаве у хришћанској традицији: неупоредиво је дубљи и отегнутији, јер настаје спорим ударцима дрвене греде о веома велико, тешко и у дну сужено звоно.

Српко Лештарић:

МИШИМИН АНРИ ПОНОВО ГЛЕДА МОРЕ

Две деценије нису ништа према вековању великог уметничког дела, али су прилично дуго време у животу књижевног превода. Дух универзалног дела живи у свом сопственом бићу, изван времена, и може трајати колико и свет; преводи, чак и када су велики, живе животом језика; они нужно прате *људско време*, услед чега се мењају с њим, умножавају се и прожимају међусобно, дајући изворном делу сваки пут нову младост. Они су зрачења која не потичу само од своје звезде, већ увелико и од свеукупног галактичког кретања.

За враћање преводу Мишиминог *Мора и вечерње румени*, приче на тему *чуда*, нашло се више но довољно разлога. Један је у специфичној комуникацији коју та прича остварује с нашим *временом чуда* и изневереним надама човека у њему; други, који би можда морао бити први, видим у чињеници да прича коју је славни писац означио као свој „најизбрушенији брилијант“ није, за двадесет година, ушла ни у један од избора објављених у међувремену на српском језику, што значи да није пала у срећан час и да смо јој дужни пружити нову прилику; трећи, који је комплементаран с другим, јесте то што је дело постало недоступно читаоцима: осим у највећим библиотекама, 24. број *Књижевне речи* из марта 1974, где је њен превод објављен, не може се више наћи;[14] четврти би се разлог могао састојати у критичној потреби човека данашњице, а на нашим просторима данас поготово, за поимањем оног духа који је аутора тог ремек-дела о људском трагању за божанским спокојем спремно предао ништавилу на најгрознији начин зарад идеала који обећавају много неспокојства; као супреводилац дела – дакле, као неко ко је у њ неминовно заљубљен – могао бих навести још тушта и тма разлога да оправдам његово ново „издавање на свијет“.

Данас, кад евоцирам догађаје из *оног времена*, морам одмах истаћи да, уза сву своју наклоњеност к источним културама, до своје двадесетдруге године нисам ни чуо за Мишиму. Два његова романа била су објављена у издању загребачке *Зоре* (*Шумор валова* 1958. и *Послије банкета* 1967, оба у Сламниговом преводу с енглеског), али мени то није било познато.

Све о Мишими дознао сам тек после његове одлуке да се то догоди – крајем 1970. Масовни медији на целој планети дочекали су његов церемонијални *сеппуку* с дволичном згранутошћу – уствари, с невиђеним одушевљењем, какво може узроковати само надљудски чин који, истовремено, изазива јавну саблазан; сместа је приређен планетарни пир на који је фасцинантни самоубица и рачунао. Сладећи се крвавим детаљима, публика је постајала резонатор покојниковог *мотива* за рану смрт, али ко је хтео могао је сазнати и друге не мање чудесне чињенице: да је писац са својих четрдесетпет година био три пута у ужем избору за Нобелову награду, да је објавио четрдесет романа, осамнаест сценских дела, двадесет томова кратких прича и исто толико есеја; да је био неуморан светски путник; боксер и полихистор; нежни песник и сурови војник – вођа мале приватне армије под именом *Друштво штита*; отац породице, хомосексуалац и мајстор мачевања; филмски глумац и режисер, композитор, певач и манекен.

Јукио Мишима, модерни *homo virtuoso* Далеког Истока, немирни човек чији је траг водио на све четири стране света, настављао је да и после своје физичке смрти узнемирава људе.

---

[14] Ни исцрпна библиографија Ј. Симичића под насловом *Све о Јапану на српском и хрватском језику* у чаоспису *Сакура* бр. 2/1993 не наводи овај податак. То није само *клиничка смрт*, прича је тиме *сахрањена*.

Мишима је био на врхунцу славе када га је нешто што је он лично идентификовао као *забринутост за судбину отаџбине* нагнало да, на сцени прекривеној имагинарним белим платном, с два поуздана реза мачем, испише своју последњу драму. Тог пута *Кимитаке Хираока* није преживео, јер то није ни хтео. Породичном пријатељу који је, у знак жалости, донео букет белих ружа, покојникова мајка је рекла: „Требало је да донесеш црвене руже на прославу. Ово је први пут да је Кимитаке учинио оно што је стварно желео. Буди радостан због тога."

Али ми знамо да је то био исти онај Јукио Мишима који је у лето 1960. написао причу *Yûkoku* (у Миленковићевом преводу – *Патриотизам*, пошто конотацију *забринутост за отаџбину* није било могуће пренети), из чијих редова сазнајемо да је он харакири једном већ преживео. Остаје тајна шта је писца спасло смрти приликом тог неупоредивог поистовећења, јер необазриви читалац и сâм једва износи живу главу. Екранизацији приче, коју је током припреме скривао од јавности, сâм Мишима дао је наслов *Обред љубави и смрти*; равноправно с европским госпођицама на приказивањима филма онесвешћивали су се и Јапанци.

Један виртуоз пера одабрао је да, по други и последњи пут, умре на највиртуознији од свих могућих начина. Жудећи за коначним болом издигао се изнад бола и сместа прешао у бесмртност. Милиони људи осећали су његово присуство. Мишима је мртав – живео Мишима!

Цео свет хтео је све од Мишиме и све о Мишими – одмах. Одазивајући се нагонски на митски зов какав генеришу само најдревнији људски позиви, живећи одвајкада на размеђима култура попут водоземаца који постоје само да би спајали живот воде и живот земље, на сцену су, овога пута у масама, ступили преводиоци. Како је делање тог соја људи, заправо, пуко стање духа одређено неприпадањем, то је и свакоме од њих, док суочава писца са светом, могло припасти само оно дело у којем открива бар део себе.

Превођење с трећих језика непожељно је колико и неминовно. Београд у то време није имао прекаљених јапаниста и дужа Мишимина дела могла су нам доћи само околишним путем. Ипак, у преводу с оригинала појавило се једно уистину велико дело – *Море и вечерња румен*, прича заснована на једном историјском догађају, обимом не већа од једног табака. Преводиоци су у њему нашли нешто своје, али су били почетници. Предуго су радили на преводу, затим су месецима зазирали од помисли да је он готов. Не припадајући ниједном од чаршијских књижевних кланова, чекали су још две наредне године да би причу напокон објавили у непретенциозном гласилу Књижевне омладине Србије.

Југословенским књижевним сладокусцима пружила се прилика – овога пута из прве руке – да сагледају оно што је Јукио Мишима стварно био.

*

Стварање *Мора и вечерње румени* Мишима је довршио 30. јануара 1955. године. Нас двојица, којима ће судбина једнога дана доделити да ту причу преводимо, били смо тада основци и нисмо знали ни за њу, ни један за другога. Прошло је око месец дана од пишчевог скандалозног самоубиства до оне вечери крајем 1970. када ми је Хонда, који тих дана беше баталио све остало и дао се у велико читање Мишиминих књига које су му хитном поштом стигле од куће, стао говорити о причи која га се особито дојмила. Седели смо у његовом изнајмљеном стану у улици Цара Душана, по лошем београдском обичају пили кафу без обзира

на доба дана и, пошто је до јутра остало напретек времена, било је логично да се за који минут латимо шаха или покера. Уместо тога, он устаде и извади из полице једну књигу.

Осетих да се спрема нешто неочекивано. После паузе током које је неодлучно превртао неколико листова час унапред, час уназад, он нагло изјави да, ако постоји савршена прича, онда је то та, коју је управо прочитао. Описа ми укратко радњу и устврди да је напросто *немогуће и замислити* нешто лепше и дубље од утиска који она оставља. Нису у питању само њен језик и стил, рече ми, а онда опет мало заћута. Цело његово држање одавало је сушту озбиљност и то се расположење очас пренесе и на мене. Наравно, додаде, он зна да ја познајем Андрићев *Мост на Жепи*, Велсова *Врата у зиду* и Акутагавин *Рашомон* – приче које напросто није могуће надмашити и код којих не знамо да ли се више дивимо самој причи, или пишчевом стилу; али оно што је још кудикамо веће од тог и таквог стила и језика – тумачио ми је даље као да не примећује да сам већ од таквог увода потпуно занемео – јесте *како* човек *зна* шта се догађа у души бића које непрестано чезне за мистеријом свога живота, а истовремено је савршено спокојно: помирено с истином да се очекивано чудо неће догодити.

„Анри, главни јунак“, – рече – „*зна* да се море не може и неће отворити, али *то* није у стању да схвати, јер је некада поверовао у то. Зато се он стално изнова пење на брдо, одакле гледа море пред залазак сунца, не би ли *потврдио* да му се некад догађало оно што му је определило судбину и чега се тако живо сећа – *то чудо саме ствари*; не знамо поуздано да ли се он и даље потајно нада да би се море могло отворити – данас, сутра, ма кад – док га он упија својим видом као што је то чинио *онда*, управо у тај предвечерњи час. А *овај човек* – тиме је мислио на Мишиму – све то *види*; види кроз срце другог човека као кроз кристал!“

Последњих неколико речи ме докрајчише; био сам свестан да с мојим другом случај није био ништа бољи – напротив; није ли он тај који је све ово и започео!? Још дуго ми је, као зачаран, објашњавао појединости те приче. Током разговора, у главама обојице уобличавала се једна иста мисао: превести причу. Изгледа да се занос преводиоца мери истом мером којом и занос ловца; кад једном нањуши плен, хрли за њим и више није у стању да се заустави. *Таква* прича *морала* се превести и нас двојица нисмо у том тренутку размишљали да ли ми то можемо. И шта је, уопште, немогуће?

Али нешто више о свему томе рећи ћу мало касније; морам најпре објаснити ко смо то *ми* у овој причи – Хиројасу Хонда и моја маленкост. Без тога она не би била потпуна. Мада, право питање *откуд* ми у њој, и оно друго – *зашто* баш ми, тиме неће добити своје одговоре, ма колико их неко тражио.

Упознали смо се с јесени 1966, као бруцоши. Он је те године дошао у Београд из Јокохаме да студира југословенску књижевност – прилично егзотична замена за Мексико где је намеравао студирати кактусе (већ је тада знао скоро све што се о тим бићима може знати); ја сам студирао оријенталистику и познавао сам изнутра биће српског језика. Разуме се, заједничко интересовање за језик и шаховску комбинаторику – можда тек два имена једне те исте ствари – не би нас одвело до „откаченог“ превођења „у дуету“ и каснијег кумства, да се у неком раном часу нисмо *препознали* – у инат чињеници да смо расли на супротним тачкама планете. Оне децембарске вечери када се водила малочас описана конверзација за нама су биле четири године присног друговања.

Студирање и познавање страних језика је једно, а превођење нешто десето. Недуго пре тога, по наруџби Савезне привредне коморе заједнички смо превели с јапанског студију о индустријском узгоју рибе *хамачи*. Технологија рада била нам

је позната. Али преводити прозу за коју је главом Мишима рекао да је његово ремек-дело, преводити је с нашим више но скромним преводилачким искуством и мојим незнањем јапанског језика – то би већ била права дрскост!

Ипак, мислим да су нам наш савестан однос према језику, изванредно међусобно разумевање и искрена радост од превођења прибављали извесно покриће. Школовање преводилаца у целој историји човечанства и онако је најчешће препуштано стихији и индивидуалном напору. Знали смо и да осим нас нема ко превести ту божанствену причу. Најзад, ком се младом човеку не би завртео мозак од саме помисли на слатку опасност што је себи може приуштити управо дрскошћу, која није друго до пркошење надмоћној сили!?

Ми одмах показасмо да смо одважни момци. Одложисмо све друге планове и већ сутрадан почесмо „сондирати терен“. Прича нам је изгледала час огромна, час ократка. Једноставни наслов *Umi to yûyake*, срећом, није представљао проблем: дослован превод верно је преносио сву дубину изворног израза. Сада је ваљало проћи кроз цео текст, а потом сагледати причу у целини. После две пробдевене ноћи, испуњене страсним писањем и брисањем, лакомислено закључисмо да ће нам десетак дана рада бити довољно за превод достојан саме приче, под условом да се одлучно лишимо угодних изазова тадашњег београдског живота.

Била је оштра зима с пуно снега; иза Божића повукосмо се у забито тамнавско село код мојих рођака и навалисмо на посао свом снагом. Текст се показа пун скривених финеса. Прва искушења јавише се већ у другом пасусу; после дужег двоумљења одлучисмо да реч *terâotoko* преведемо нашом речју *црквењак*; правила за транскрипцију јапанских фонема нису у нас била докраја дефинисана, а текст је садржавао више речи које се не преводе; у шестом наиђосмо на *santon* што смо превели као *главна капија*, потом и на *keidai* – отворено „двориште“ храма; архитектоника европских храмова не познаје ове појмове и српски језик нема за њих еквивалената. Увидесмо неизбежност многих фуснота. Одсуство културолошких корелација увлачило нас је у расправе око тога где пронаћи или како постићи израз који ће обезбедити адекватну рецепцију код читаоца. Наше неискуство изискивало је немилосрдно жртвовање времена и енергије; знали смо утрошили сате на избор једне једине речи; рефлекс те речи често је допирао до неког врло удаљеног пасуса, где је одређивао смисао извесног скривеног слоја приче. Околности су живахно потхрањивале нашу дангубу. Од јануарских испита већ смо били одустали. Пршуте, сира и старе ракије (коју прозвасмо *Милутиновача*, на част заслужном домаћину) није мањкало, у соби је пуцкетала пећ на дрва и ми смо радили од јутра до мрака, не прескачући ни један дан. Уз музику с радија увече бисмо се само мало картали с комшијама, а једне нарочито веселе вечери Хонда умало не доби теле на таблићу. После три недеље овог луксузног зимовања били смо мртви уморни и веома поносни – скоро готова била је „прва рука“.

Неке „техничке детаље“ нисмо могли решити из главе. По повратку у Београд ровили смо по библиотекама, листали енциклопедије и додијавали људима у Ботаничком институту трагајући за решењима загонетних имена из Мишиминог јапанског хербаријума. У неко доба пустисмо да се ствар малчице охлади, а онда урадисмо и „другу руку“; кад прођоше јунски испити и летња скитања, стрпљиво прионусмо на „фину обраду“. Током те јесени признадосмо да је превод завршен.

Негде у то време Београд се управо ишчуђавао појави једног изузетног човека: професор Дејан Разић, потоњи утемељивач наше научне јапанистике и

синологије покретао је прве курсеве јапанског и кинеског језика на Коларцу. Желео је да упозна Хонду, на чији предлог мени би додељена улога надобудног ученика. Ускоро установисмо да је свет још мањи но што смо мислили; показа се да је професоров магистарски рад обрађивао управо нашу причу. Замолисмо га да нам прегледа превод. Оцена је била сразмерна благонаклоности оцењивача. Охрабрени, стадосмо размишљати о објављивању.

Истина је да нисмо имали појма да за преведену прозу у тадашњим југословенским часописима има много мање места но за стихове. Прелепа професорова сестра Иванка Удовички, песникиња и историчар књижевности, дирнута причом, реши да нас протежира и однесе превод на руке своме познанику Тишми; после годину дана рукопис је и даље лежао у некој фиоци *Летописа Матице српске*. Драга Вања само што се није разболела од јада заједно с нама. Ми одлучисмо да га повучемо.

Месеци су пролазили. Током 1972. и 1973, наш тандемски рад се наставио; у *Мостовима* и *Књижевности* појављивали су се наши преводи изабраних песама савремених јапанских песника. Чеда нашег младалачког полета била су преводи с оригинала и нису прошла незапажено; у то се време ваљда само Владимир Девиде јављао из Загреба с преводима *хаикуа* с јапанског и нама је пало у део да своје преводе лако пласирамо. „Доносите све што имате“ говорила нам је Светлана Велмар-Јанковић, плаћајући по дуплој тарифи и ништа не решетајући. Позивани смо на књижевне вечери у друге градове и враћали се отуда глава мутних од банчења с гостољубивим поштоваоцима јапанске уметности стиха. Узалуд смо се надали да ће неко запазити и Мишиму.

Чекању је дошао крај наредне године. До тада смо дознали да за ову причу нема простора ни у *Књижевности*, *Савременику* и *Књижевним новинама*. Попут Анрија из приче, очекивали смо да се *море отвори*, а оно се – тог чуда! – није отварало. Повремено смо чак заборављали на причу; с времена на време посвећивали смо јој додатну ноћ да бисмо, у освит, уносили неко неприметно побољшање. Напокон, наш заједнички друг Милосав Тешић, тада тек запажен песник, наговори нас да је дамо у *Књижевну реч*, лист добар и читан, али без дуже традиције – једва старији од нашег превода. Уредник је прихвати без двоумљења. Било је крајње време; наше узбуђење беше већ сасвим угасло, причу нисмо више ни знали напамет. Мишима беше пао у заборав код публике. Пред само пролеће 1974, као да у њој нема нас (тог тако важног дела наших живота), читали смо и ми њен одштампан превод с јапанског.

До тога времена Хонда беше сасвим савладао тешки српски језик; ја сам, вођен сигурном руком професора Разића, почео озбиљно напредовати у учењу јапанског. Требало је да нам ово буде освежавајући подстрек. Али тада је већ било доцкан.

Хонду је пут водио у воде међународне трговине, мене – у пешчана мора Арабије. Никада нисам ни стигао до Јапана. Хонда се није запослио као једини јапански професор српског језика у Србији и Југославији. Живот је диктирао неке своје услове. Трагична коб однела је нашег пријатеља Дејана Разића и његову племениту сестру. Требало је да прођу многе године док нисмо приступили остварењу жеље која нас никада није напуштала: да свој ондашњи превод *Мора и вечерње румени* преиспитамо, дотерамо и најблиставију Мишимину причу поново изнесемо пред читаоце.

Данас, када се та жеља остварује, можемо рећи да се овај обновљени превод наоко једва разликује од оног претходног. Били смо пуни воље и ни за шта на свету не бисмо тврдичили с временом. Припремали смо се одвојено и

темељито. После два пута по два сата заједничког рада исправили смо три-четири ситне материјалне грешке, на више места изменили смо ред речи, а многе речи заменили другим; избрисали смо једну и додали две нове фусноте.

То је било све. Трећи наш састанак донео је малу корист. Поредећи нову верзију превода са старом нађосмо да је укупни напредак знатан и, можда, коначан; асимилирајући појединачна побољшања (повињавајући се нашим тежњама) текст је поново стекао пуну надмоћ над нама и ми му више нисмо могли прићи. Схватисмо да је нашој причи крај.

Истовремено, осећали смо да нешто недостаје. Није нам требало много да схватимо шта је то. Чврсто, најчвршће, одлучисмо да сачинимо овај извештај. Нисмо се питали има ли то какве сврхе. Морали смо се још једном вратити на почетак.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ УЗ ПОНОВНО, ЈУБИЛАРНО ИЗДАЊЕ:

Јукио Мишима (1925–1970), јапански романописац и драматичар, два пута номинован за Нобелову награду. Умро је с 45 година тако што је, из протеста против попуштања традиционалне стеге у друштвеним односима у Јапану, извршио ритуално самоубиство (харакири). На српском је, у преводима с енглеског, објављено више његових романа: *Морнар који је изневерио море*, *Златни павиљон*, *Шумор валова*, *После банкета*, *Исповест маске*, *Патриотизам* (новела, с јапанског), итд. Превод приче коју доносимо у овом броју објављен је 1973. и први је прозни превод уопште с јапанског на српски језик.